

**VERKENNING VAN
MASTEROPLEIDINGEN OP
HET GRENSVLAK VAN HBO
EN WO**

BAMA-DEELONDERZOEK

een inspectierapport
Utrecht, mei 2004

INHOUDSOPGAVE

- 1 INLEIDING 5
- 2 DOEL EN VRAAGSTELLING VAN HET ONDERZOEK 7
 - 2.1 De onderzoeksmethode 8
 - 2.2 De onderzoekspopulatie 9
- 3 BEVINDINGEN 11
- 4 ADVIES 15

1 INLEIDING

Bij de behandeling van de begroting van OCW in november 2002 heeft de Tweede Kamer de zorg uitgesproken dat er bij de omzetting van bestaande ongedeelde opleidingen in opleidingen met een bachelor-masterstructuur, masteropleidingen die eigenlijk een hbo-oriëntatie hebben als wo-masteropleiding worden aangemeld (motie De Vries¹, met algemene stemmen aangenomen).

Deze zorg is verwoord in een brief van de staatssecretaris aan de inspectie van 6 juni 2003.

Citaat uit deze brief: 'Invoering van de nieuwe structuur leidt in het wo tot omzetting van de bestaande ongedeelde opleidingen in opleidingen met een bachelor-masterstructuur. Graag zou ik inzicht krijgen in de omvang en aard van de opleidingen op het grensvlak van hbo en wo. Ik stel me voor dat een dergelijke rapportage gebaseerd kan worden op onderzoek van de gegevens in het CROHO en het natrekken van signalen van de HBO-raad' (einde citaat).

In het inspectierapport 'BaMa-transities, de invoering van het bachelor-masterstelsel in het WO en HBO'² maken de in het onderzoek bezochte hogescholen melding van de door hen ervaren oneerlijke concurrentie ten opzichte van het wo door de bekostiging van de wo-masters binnen de context van het binaire stelsel. In de beleidsreactie op het inspectierapport BaMa-transities meldt de staatssecretaris (citaat): 'In de rapportage maakt de Inspectie melding van klachten vanuit hogescholen dat universiteiten beroepsgerichte masters ontwikkelen, die in tegenstelling tot hbo-masters wel bekostigd zouden worden. Dit sluit aan bij de zorg van de Tweede Kamer (motie De Vries) dat bij de omzetting masteropleidingen die eigenlijk een hbo-oriëntatie hebben als wo-masteropleidingen worden aangemeld. In reactie hierop heb ik inmiddels de Inspectie gevraagd te rapporteren over opleidingen op het grensvlak van hbo en wo' (einde citaat)³.

¹ Motie van het lid Monique de Vries c.s., voorgesteld 14 november 2002, 28600 VIII, nr. 65

² BaMa-transities, De invoering van het bachelor-masterstelsel in het WO en HBO, inspectie rapport, nr. 2003-15

³ Beleidsreactie inspectie onderzoek invoering bachelor-masterstructuur, 8 september 2003

2 DOEL EN VRAAGSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek is een verkenning, dat wil zeggen identificatie en beschrijving, van door het wo aangemelde masteropleidingen die zich volgens signalen bevinden op het grensvlak van hbo en wo.

Het begrip 'opleidingen op het grensvlak van hbo en wo' vraagt om nadere uitwerking. Deze uitwerking raakt een aantal kwesties, die regelmatig in het hoger onderwijs bediscussieerd zijn en worden.

Zo kende het wo al voor de invoering van het BaMa-stelsel het onderscheid tussen de academische professional (arts, advocaat, ingenieur, docent, en dergelijke) en de professionele onderzoeker. In het hbo werden studenten voornamelijk opgeleid tot beginnende beroepsbeoefenaren, maar door veranderingen in de beroeps-velden worden steeds vaker programmaonderdelen op het gebied van toepassings-gericht onderzoek in het curriculum opgenomen (bijvoorbeeld het doen van 'evidence-based' onderzoek in de fysiotherapie). Zowel in het wo als in het hbo bestaan dus opleidingen waarbinnen beroepsgerichte en onderzoeksgerichte elementen met elkaar verweven zijn.

Een tweede discussie betreft de de-institutionalisering in het hoger onderwijs, waarbij de mogelijkheid tot het aanbieden van opleidingen niet wordt bepaald door de status van instituties of formele kenmerken van opleidingen maar door de kwaliteit van de opleiding. De toets op kwaliteit vindt plaats middels de accreditatiesystematiek. In het accreditatiesysteem vindt een toets op hbo- dan wel wo-oriëntatie plaats op opleidingsniveau, los van de instelling die dit type onderwijs aanbiedt.

Tot slot ligt in de wet vast dat er bij de invoering van de bachelor-masterstructuur betekenisvolle vernieuwing plaats kan vinden, maar geen geheel nieuwe opleidingen mogen ontstaan (17a.2. WHW). Toch heeft de in de wet vast gelegde beslissing dat het wo masters die afgeleid zijn van oude afstudeerrichtingen, zonder toets van de NVAO i.o. mag instellen en het hbo niet, vragen van de Tweede Kamer en het veld opgeroepen over oneerlijke concurrentie.

Gezien bovenstaande discussies heeft de inspectie twee uitgangspunten gehanteerd bij de invulling van het begrip 'opleidingen op het grensvlak hbo en wo':

- 1) De inspectie spreekt uitdrukkelijk géén oordeel uit over het wo- of hbo-karakter van de onderzochte opleidingen. Dit oordeel wordt conform de accreditatiewetgeving overgelaten aan de NVAO i.o.
- 2) De inventarisatie van mogelijke oneerlijke concurrentie tussen hbo en wo door het verschil in bekostigingsvoorwaarden bij het instellen van een master-opleiding, wordt gegeven aan de hand van de wet (17a.2. WHW). Dat wil zeggen dat de herkomst van de betreffende wo-masters en het totaal aantal ingevoerde wo-masters essentieel is in de analyse van de inspectie over het al dan niet plaatsvinden van oneerlijke concurrentie.

De vraagstelling van het onderzoek luidt als volgt:

'Zijn de onderzochte masteropleidingen samengesteld uit programmaonderdelen van opleidingen die in het jaar voorafgaand aan de instelling van de master door de betreffende universiteit werden verzorgd en is het totaal aantal ingestelde masteropleidingen gelijk aan ten hoogste het aantal afstudeerrichtingen dat op 31 augustus 2002 in de onderwijs- en examenregeling van die instelling was beschreven (artikel 17a.2 lid 2 WHW)?'

2.1 De onderzoeksmethode

Vooraf: overleg met de koepelorganisaties

Gezien de complexiteit van het onderwerp is een intensief overleg geweest met vertegenwoordigers van de koepelorganisaties. De onderzoeksopzet en de resultaten van onderstaande onderzoeksstappen zijn steeds voor commentaar voorgelegd aan vertegenwoordigers van de koepelorganisaties (HBO-raad en VSNU).

Stap 1: Inventariseren van signalen

De signalen uit het veld en het commentaar van de koepelorganisaties over masteropleidingen die zich mogelijk op het grensvlak hbo-wo bevinden, zijn geïnventariseerd en gerubriceerd per sector. Alle signalen zijn nagetrokken.

Stap 2: Identificeren van signalen

De genoemde masteropleidingen zijn nagetrokken door deze opleidingen te leggen naast de registratie in het CROHO (27-06-2003) met de volgende vragen:

- A Staat de wo-masteropleiding geregistreerd, met welk nummer (ISAT) en aan welke instelling (BRIN)?
- B Zijn er wo-masteropleidingen geregistreerd met een vergelijkbare titel?
- C Onder welk nummer staan deze masteropleidingen geregistreerd en bij welke instellingen?
- D Met ingang van welke datum is de opleiding gestart of gaat de opleiding starten?
- E Wordt er door de betreffende universiteit(en) een in codering of beschrijving verwante bacheloropleiding aangeboden?

Stap 3: Nagaan van de historie

Bij bestudering van de CROHO-registratie is de historie van de masteropleidingen nagegaan aan de hand van de volgende vragen:

- Is er bij de gevonden bacheloropleiding (zie hierboven stap 2 E) een door de betreffende universiteiten 'oude' doctoraalopleiding (in afbouw) geregistreerd?
- Sinds wanneer stond deze oude opleiding ingeschreven?

Stap 4: Aanvulling door de betreffende instellingen

Naast de informatie uit het CROHO is de betreffende universiteiten gevraagd aanvullende informatie te verschaffen over de masteropleidingen.

- De herkomst van de opleiding (OER/Studiegids van de ongedeelde 'bron' opleiding van het studiejaar voorafgaand aan de omzetting).

- De opzet en inhoud van de masteropleiding (OER/Studiegids van de masteropleiding).
- Contextinformatie als toegangseisen, studentkenmerken, vergelijkbare opleidingen in het hbo en mogelijke samenwerkingsverbanden.

Stap 5: Analyse van het ontvangen materiaal

Per masteropleiding is de opzet en inhoud van de masteropleiding vergeleken met de afstudeerrichting/specialisatie waaruit de master is afgeleid (herkomst). Indien meerdere masteropleidingen van een instelling zijn afgeleid uit een ongedeelde doctoraalopleiding is bekeken of het totaal aantal masters gelijk is aan ten hoogste het aantal afstudeerrichtingen dat in de onderwijs- en examenregeling van die instelling was beschreven.

Stap 5a: telefonisch verzoek om extra informatie

Aan drie universiteiten is telefonisch extra informatie verzocht, omdat uit het opgestuurde materiaal de herkomst van een aantal masteropleidingen onduidelijk was

2.2 De onderzoekspopulatie

Het onderzoek is verricht onder de masters die per juni 2003 in het CROHO geregistreerd waren. In het CROHO staan geen postinitiële masters geregistreerd, deze masters zijn daarom niet meegenomen in het onderzoek.

In het onderzoek zijn signalen over masteropleidingen die zich mogelijk op het grensvlak hbo-wo bevinden, nagekomen. De signalen betroffen de sectoren gezondheidszorg, sport, journalistiek, media/kunst/cultuur en vertalen. In totaal zijn 59 masteropleidingen in deze sectoren nader onderzocht op herkomst en het totaal aantal aangeboden masters.

3 BEVINDINGEN

I Inventariseren en natrekken van signalen

De signalen uit het veld en het commentaar van de koepelorganisaties over masteropleidingen die zich mogelijk op het grensvlak hbo-wo bevinden, zijn geïnventariseerd en gerubriceerd per sector.

Dit leverde globale titels van masteropleidingen op in de sectoren gezondheidszorg, sport, journalistiek, kunst/cultuur/media, en vertalen.

Deze titels zijn gelegd naast de registratie in het CROHO (27-06-2003) om specifieke titels, ISAT-codes en instellingen op te sporen en informatie over mogelijke herkomst te achterhalen (verwante namen van door de instelling aangeboden oude doctoraalopleidingen). Het signaal in de sector 'sport' was niet in het CROHO als master te vinden. Mogelijke masteropleidingen op dit gebied zijn dus niet in het onderzoek meegenomen. Na de CROHO-analyse zijn 59 masteropleidingen, aangeboden door dertien verschillende universiteiten nader onderzocht.

II Aanvulling door de betreffende instellingen en analyse van het ontvangen materiaal

Dertien universiteiten zijn aangeschreven met het verzoek informatie (OER, Studiegids oud en nieuw) te leveren waaruit de aard, herkomst en context van de te onderzoeken masteropleidingen duidelijk zou worden.

Volgens deze informatie van de instellingen bleken vier opleidingen vervallen of niet gestart te zijn, twee opleidingen bleken geen zelfstandige masteropleidingen, maar masterprogramma's⁴ binnen een master (die niet in de onderzoekspopulatie zit) te zijn en vijf masteropleidingen bleken te zijn samengevoegd tot één master met vijf masterprogramma's. Uiteindelijk zijn 49 masteropleidingen nader onderzocht.

Onderzoeksgroep	Aantal masters	Aantal universiteiten
Totaal geselecteerd	59	13
Niet gestart/vervallen/ masterprogramma ipv master	6	
Samengevoegd in een master	5 tot 1	
Nader onderzocht	49	13

⁴ Veel universiteiten hanteren het onderscheid tussen een master enerzijds en mastervarianten/masterprogramma's/mastertracks binnen een master anderzijds. De master is geregistreerd in het CROHO, de mastervarianten niet.

Onderzoeksvraag

Zijn de onderzochte masteropleidingen samengesteld uit programmaonderdelen van opleidingen die in het jaar voorafgaand aan de instelling van de master door de betreffende universiteit werden verzorgd en is het totaal aantal ingestelde masteropleidingen gelijk aan ten hoogste het aantal afstudeerrichtingen dat op 31 augustus 2002 in de onderwijs- en examenregeling van die instelling was beschreven (artikel 17a.2 lid 2 WHW)?

De inspectie heeft de volgende beslissingen genomen om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden:

- Instellingen gebruiken verschillende terminologieën in studiegidsen en Onderwijs- en Examenregelingen bij het in de wet gehanteerde ' *programma-onderdeel*'. De inspectie heeft afstudeerrichtingen, specialisaties, doctoraal-onderdelen, majors en minors opgevat als programmaonderdelen.
- De wet geeft geen kwantitatieve aanwijzing over de omvang van de oude programmaonderdelen waaruit de master moet zijn samengesteld. De inspectie is van mening dat een master redelijkerwijs terug te voeren moet zijn op een substantiële hoeveelheid studiepunten (≥ 12 oude studiepunten). Het aantal van 12 of meer studiepunten vindt de inspectie terug bij alle opleidingen op één na.
- Omdat instellingen de naam van de afstudeerrichting/onderdeel van de oude opleiding nogal eens aangepast hebben aan vernieuwde inhoud, wensen van andere opleidingen in binnen en buitenland of duidelijkheid/aantrekkelijkheid voor studenten, heeft een verandering in de naamgeving geen rol gespeeld in de beoordeling van de inspectie.
- Omdat niet voor alle masteropleidingen (die in 2004/2005 starten) een OER/studiegids klaar is, kon niet altijd een vergelijking van vakken/modules plaatsvinden. In deze situaties heeft de inspectie genoeg genomen met informatie over de herkomst van de master in relatie tot een beschrijving van de voorgenomen opzet van de master.

Op grond van artikel 17a.2. lid 2 van de WHW en bovenstaande uitgangspunten heeft de inspectie het door de instellingen opgestuurde materiaal geanalyseerd op aard, context en herkomst van de masteropleiding.

Conclusie I **De inspectie constateert dat de 49 onderzochte masteropleidingen op één uitzondering na voldoende evidentie hebben geleverd dat zij zijn samengesteld uit programmaonderdelen van ongedeelde opleidingen die in het studiejaar voorafgaand aan de instelling van de masteropleidingen door de instelling werden verzorgd.**

Aard van de opleiding met onduidelijke herkomst

De masteropleiding waarover de inspectie, na analyse van de ontvangen informatie van de instelling, niet voldoende evidentie vindt dat deze master aantoonbaar is samengesteld uit programmaonderdelen van een oude ongedeelde doctoraalopleiding wordt hieronder kort en geanonimiseerd beschreven.

Aard en context

De master is in samenwerking met een hbo-instelling ontwikkeld en wordt vanaf september 2004 samen met deze hogeschool aangeboden. De master leidt (volgens het door de instelling aangeleverde masterplan) studenten op voor functies waarin onderzoek, analyse en kritisch brononderzoek en commentaar een belangrijk aandeel hebben. Door de samenwerking van hbo en wo gaan kennis en vaardigheden tijdens de opleiding hand in hand, in combinatie met reflectie op het vakgebied. De masteropleiding is toegankelijk voor studenten met een wo-bachelor met een vakspecifieke hbo-minor of studenten met een vakspecifieke hbo-bachelor aangevuld met een wo-minor. De helft van het aantal plaatsen is bestemd voor universitaire bachelors (waarbij spreiding over verschillende richtingen wordt nagestreefd) en de andere helft is bestemd voor hbo-bachelors.

Herkomst

In de door universiteit aangeleverde toelichting staat vermeld dat deze master zou zijn afgeleid uit de oude doctoraalopleiding Taal- en Cultuurstudies van de betreffende universiteit. In de OER Taal- en Cultuurstudies 2001-2002 zijn GEEN onderdelen gevonden die dat bevestigen. Het doctoraal van Taal- en Cultuurstudies kende twee studierichtingen (Algemene Letteren en Mediëvistiek) met verplichte onderdelen en specialisatieprogramma's naar keuze. Er worden 31 specialisatieprogramma's genoemd, maar een relatie met de betreffende master is niet zichtbaar.

Nadat extra informatie gevraagd is, blijkt de herkomst te liggen in een cursus (8 studiepunten) als onderdeel van de doctoraalopleiding Geschiedenis. Een cursusbeschrijving uit de specialisatiebrochure Letteren 2001-2002 is ontvangen. De inhoud van deze cursus is niet duidelijk terug te vinden in de inhoud van de te starten masteropleiding. De instelling meldt dat de cursus na het overlijden van de betrokken hoogleraar is overgegaan naar de doctoraalopleiding Taal- en Cultuurstudies. Zoals gezegd ontbreekt in de OER van deze doctoraalopleiding informatie over de genoemde cursus.

Conclusie II De inspectie heeft in twee situaties twijfel of het totaal ingestelde masteropleidingen gelijk is aan maximaal het totaal aantal afstudeerrichtingen van de ongedeelde opleidingen van de instelling.

Aard van de twee situaties

Eén situatie is een ongedeelde doctoraalopleiding met vier majors. Van deze vier majors zijn vijf masters afgeleid. De andere situatie betreft een ongedeelde opleiding met elf specialisaties. Er is geen zicht op het totaal aantal masters dat uit deze opleiding is afgeleid, wel is duidelijk dat uit één specialisatie twee masters voortkomen.

4 ADVIES

- I De inspectie concludeert dat er bij één masteropleiding onvoldoende evidentie geleverd is dat zij is samengesteld uit programmaonderdelen van een ongedeelde opleiding voor de instelling van de betreffende master. Zij adviseert de staatssecretaris de instelling aan te geven deze masteropleiding voor te dragen aan de NVAO i.o. voor een 'toets nieuwe opleiding'.
- II In twee situaties op twee universiteiten is geconstateerd dat het totaal aantal masteropleidingen groter is dan het aantal oude afstudeerrichtingen van die opleiding. Hieruit kan niet worden afgeleid dat het totaal aantal masters van die instellingen groter is dan het totaal aantal afstudeerrichtingen. In het BaMa-onderzoek 'De master meester'⁵ concludeert de inspectie dat het totaal aantal masters kleiner is dan het totaal aantal oude afstudeerrichtingen, omdat instellingen vaak mastervarianten (lees: oude afstudeerrichtingen) hanteren 'binnen' een masteropleiding waardoor het totaal aantal masters van één instelling beperkt blijft. De inspectie adviseert de staatssecretaris geen nader onderzoek te doen naar het totaal aantal masters op de twee genoemde instellingen, maar het advies op dit punt te volgen van het genoemde Bama-rapport. In dit rapport adviseert de inspectie dat op korte termijn een taxonomie van masteropleidingen in het CROHO wordt ontwikkeld uit het oogpunt van transparantie, omdat door de invoering van mastervarianten (ook wel mastertracks genoemd) een transparant overzicht ontbreekt. Dit is niet alleen nodig voor de transparantie van het masteraanbod, maar ook voor een eenduidig toelatingsbeleid voor de master (één beleid voor één master) en voor een flexibele overstap van studenten van de ene naar de andere specialisatie binnen een master.
- III De conclusie van de inspectie dat er voldoende evidentie is geleverd door 48 masteropleidingen dat zij volgens de wet zijn omgezet, betekent niet dat zich onder deze masters geen opleidingen op het grensvlak hbo-wo bevinden. Dit zou het geval kunnen zijn, indien er in de oude opleidingen al sprake was van een verwevenheid van professionele en onderzoeksmatige opleidingsonderdelen. Ook is het mogelijk dat door een hergroepering van programmaonderdelen bij de omzetting naar een masteropleiding accenten in hbo- of wo-oriëntatie verlegd zijn. De inspectie stelt voor het oordeel over de hbo- dan wel wo-oriëntatie van deze masteropleidingen conform de wet over te laten aan de NVAO i.o.
- IV De inspectie is in dit onderzoek geconfronteerd met het gegeven dat de wet ruimte biedt aan universitaire instellingen masteropleidingen in te stellen. Er is in de wet geen enkele bepaling opgenomen over het aantal of de omvang van programmaonderdelen waaruit een master moet worden afgeleid of wat onder de term programmaonderdeel verstaan moet worden. In de begeleidende brieven van instellingen werd nogal eens gemeld dat

⁵ De master meester? Invoering van masteropleidingen in het wo, april 2004

een strikte interpretatie van de wet een verbod op innovatie zou inhouden en daarmee werd terecht of onterecht de in de wet geboden ruimte gebruikt. Daarnaast is het totaal aantal in te stellen bachelors en masters weliswaar in de wet gemaximeerd per instelling, maar de wettekst biedt instellingen de ruimte om te 'middelen': een opleiding die meer masters aanbiedt dan het aantal oude afstudeerrichtingen wordt gecompenseerd door een opleiding die minder masters aanbiedt.

Gezien het vergevorderd stadium waarin de invoering van het Bachelor-Masterstelsel zich nu bevindt, adviseert de inspectie deze ervaring te gebruiken bij verdere beleidsvorming in het hoger onderwijs.

- V Tot slot is de inspectie, los van de samenwerkingsverbanden op bestuurlijk niveau, in dit onderzoek drie maal een samenwerkingsverband tegengekomen op opleidings- en/of faculteitsniveau. In deze samenwerkingsverbanden wordt gestreefd naar een evenwichtige verhouding van instroom van studenten uit het hbo en wo van de betreffende partners. Op het eerste gezicht lijkt dit een goede ontwikkeling: studenten van de betreffende instellingen krijgen de gelegenheid vlot en soepel door te stromen en de inhoud van de master is gebaseerd op de verschillende expertise van beide opleidingen. Ook in het BaMa-onderzoek 'De master meester?'⁶ is een groeiende samenwerking tussen hbo en wo geconstateerd met het oog op de toelating van hbo-studenten. Zo werden afspraken gemaakt tussen wo- en hbo-opleidingen over de indaling van academische minoren in het hbo. De inspectie acht een doordinking van consequenties van deze samenwerking op langere termijn van groot belang.

⁶ De master meester? Invoering van masteropleidingen in het wo, april 2004